

Odrast: novi korijeni za ekonomiju

Zamišljanje budućnosti nakon koronakrize

Pandemija koronavirusa već je odnijela brojne živote i neizvjesno je kako će se razvijati u budućnosti. Dok se ljudi na prvim linijama zdravstvene skrbi i osnovnih socijalnih usluga bore protiv širenja virusa, brinu za bolesne i održavaju najnužnije pogone, velik se dio ekonomije zaustavio. Iako je situacija za mnoge bolna i teška, s mnogo straha i tjeskobe oko onih koje volimo i u našim zajednicama, ona je i trenutak da kolektivno iznesemo nove ideje za našu zajedničku budućnost na planetu.

Kriza koju je pokrenuo koronavirus već je razotkrila mnoge slabosti naše kapitalističke ekonomije opsjednute rastom – nesigurnost u kojoj mnogi žive, zdravstvene sustave osakaćene godinama štednje i podcjenjivanje nekih od najnužnijih profesija. Ovaj sustav, ukorijenjen u iskorištavanju ljudi i prirode, ne uspijeva se brinuti za ljude i planetu - umjesto toga bogatstvo se gomila, a planeta je opustošena. Milijuni djece svake godine umiru od uzroka koji se mogu spriječiti, 820 milijuna ljudi je pothranjeno,¹ uništavamo bioraznolikost i ekosustave, a emisije stakleničkih plinova i dalje rastu, potičući nasilne antropogene klimatske promjene: porast razine mora, razorne oluje, suše i požare koji gutaju čitave regije. Uprkos tome političke i ekonomske elite širom svijeta i dalje postavljaju beskonačan ekonomski rast kao ultimativni cilj ekonomskih politika.

Prošlo je pola stoljeća od objavljivanja prvog izvješća Rimskog kluba *Granice rasta* (1972), u kojem je skupina akademika, znanstvenika, političara i članova civilnog društva došla do šokantnog zaključka da će nepromijenjeni trendovi gospodarskog rasta dovesti do nekontroliranog pada svjetskog stanovništva i proizvodnih kapaciteta.² Međutim, umjesto da odlučno teže održivoj ekološkoj i ekonomskoj stabilnosti unutar planetarnih ograničenja, političke i ekonomske elite još uvijek smišljaju strategije za zeleni, uključivi i održivi rast, ali ipak rast. Tako i Europski zeleni plan ignorira upozorenja nevladinih udruga za zaštitu okoliša i neovisnih međuvladinih foruma, među kojima ispostavljam Program zaštite okoliša Ujedinjenih naroda, Europsku agenciju za okoliš i Europski ured za okoliš, da empirijski podaci i dokazi ne podržavaju mantru o razdvajanju gospodarskog rasta od rasta stakleničkih plinova i korištenja resursa.³

Čak i prije pola godine, bolno zatvaranje ekonomije, kako smo svjedočili tijekom pandemije Covid-19, činilo bi se nezamislivim. Ograničenja za sprječavanje širenja Covid-19 koje su usvojile zemlje širom svijeta dovela su do snažnog smanjenja onečišćenja zraka u Kini, Indiji,

¹ FAO, IFAD, UNICEF, WFP in WHO (2019): *The state of food security and nutrition in the world*. Dostupno na <http://www.fao.org/3/ca5162en/ca5162en.pdf>.

² Meadows, Donella H. idr. (1978): *Granice rasta*. Zagreb: Savremenost. Dostupno na engleskom na <http://www.donellameadows.org/wp-content/userfiles/Limits-to-Growth-digital-scan-version.pdf>.

³ European Environment Agency (2019): *The European environment – state and outlook 2020*. Dostupno na <https://www.eea.europa.eu/highlights/soer2020-europes-environment-state-and-outlook-report>. UNEP (2019): *Emissions Gap Report 2019: Lessons from a decade of emissions gap assessments*. Dostupno na <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/30022/EGR10.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. European Environmental Bureau (2019): *Decoupling Debunked: Evidence and arguments against green growth as a sole strategy for sustainability*. Dostupno na <https://mk0eeborgicuyptuf7e.kinstacdn.com/wp-content/uploads/2019/07/Decoupling-Debunked.pdf>

Europi i SAD-u, a emisije stakleničkih plinova izgaranjem fosilnih goriva dosegle su rekordni godišnji pad od 5 posto.⁴ Međutim, unatoč izuzetnom padu emisija kojemu smo svjedočili posljednjih mjeseci, smanjenje emisije zahvaljujući Covid-19 i dalje je manje od onoga što znanstvenici i znanstvenice kažu da bi trebalo postići svake godine u ovom desetljeću kako bi se izbjegle katastrofalne pojave utjecaja klimatskih promjena na većem dijelu svijeta.⁵ Pandemija Covid-19 time razotkriva dimenziju zadatka s kojim se moraju suočiti suvremena društva kako bi postigla ciljeve Pariškog klimatskog sporazuma.

Sad imamo priliku graditi na iskustvu koronakrize: od bujice novih oblika suradnje i solidarnosti do nikad šireg poštovanja prema osnovnim društvenim uslugama poput zdravstva i poslova skrbi, opskrbe hranom i odvoza otpada. Pandemija je također dovela do vladinih akcija bez presedana u modernom mirovnom vremenu, pokazujući što je moguće kad postoji volja za djelovanje: neosporavano preusmjeravanje proračuna, mobilizacija i preraspodjelu novca, brzo širenje sustava socijalne sigurnosti i stanovanja za beskućnike.

Istovremeno moramo biti svjesni porasta problematičnih autoritarnih tendencija poput masovnog nadzora i invazivnih tehnologija, zatvaranja granica, ograničavanja prava na okupljanje i iskorištavanja krize za konsolidaciju kapitalizma katastrofe. Tako smo tijekom pandemije uspješno koristili brojne dobrobiti digitalne tehnologije koja je mnogima olakšala rad, učenje i svakodnevni život. S druge strane, već se pojavljuju obrisi planova vlada i visokotehnoloških korporacija, koji nastaju daleko od očiju javnosti i iskorištavaju tjeskobu i neizvjesnost koje je pandemija Covid-19 kod ljudi produbila. Ovi planovi, koje Naomi Klein označava kao „Screen New Deal“,⁶ utiru put budućnosti kojom će upravljati ekonomija GIG-a, tj. ekonomija kojom dominira kapitalizam platformi, kojega utjelovljuju korporacije kao što su Amazon, Microsoft, Google, Facebook, Uber i Airbnb.

Moramo pružiti čvrst otpor takvoj dinamici, ali i ne zaustaviti se samo na tome. Da bismo započeli tranziciju u radikalno drugačije društvo, umjesto da očajnički pokušavamo ponovno pokrenuti destruktivni stroj za rast, predlažemo da učimo na prethodnim lekcijama i obilju društvenih i solidarnih inicijativa koje su proteklih mjeseci nikhule svijetom. Za razliku od financijske krize 2008. godine, moramo spasiti ljude i planetu, a ne korporacije, i izaći iz ove krize s mjerama za osiguranje materijalne dostatnosti na istinski održiv način, a ne štednjom koja demontira javne usluge i produbljuje nejednakosti.

⁴ Ambrose, Jillian (2020): „Carbon emissions from fossil fuels could fall by 2,5 bn tonnes in 2020“. *Guardian*, 12.4.2020. Dostupno na <https://www.theguardian.com/environment/2020/apr/12/global-carbon-emissions-could-fall-by-record-25bn-tonnes-in-2020>.

⁵ U godišnjem Izvješću o odstupanju emisija (Emissions gap report) iz leta 2019 Program za zaštitu okoliša UN-a podsjeća da globalne emisije stakleničkih plinova moraju padati za 7,6% između 2020. in 2030. godine kako bi se postigla vrijednost od 1,5 °C padati 7,6% godišnje i za cilj 2°C 2,7% godišnje. UNEP (2019): *Emissions gap report 2019*. Dostupno na <https://wedocs.unep.org/bitstream/handle/20.500.11822/30797/EGR2019.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

⁶ Klein, Naomi (2020): *Screen New Deal: Under Cover of Mass Death, Andrew Cuomo Calls in the Billionaires to Build a High-Tech Dystopia*. *Intercept*, 8.5.2020. Dostupno na <https://theintercept.com/2020/05/08/andrew-cuomo-eric-schmidt-coronavirus-tech-shock-doctrine/>.

Mi, potpisnici i potpisnice ovog pisma, stoga nudimo pet principa za oporavak ekonomije i temelj stvaranja pravednog društva. Da bismo razvili nove korijene za ekonomiju koja odgovara svima i unutar planetarnih granica, moramo:

1) Staviti život u centar naših ekonomskih sustava i radikalno preispitati koliko je rada potrebno i kakav je rad potreban za dobar život svih.

Umjesto ekonomskog rasta i rasipne proizvodnje, u središte naših nastojanja moramo staviti život i dobrobit. Stoga zahtijevamo da vlade država članica i institucije Europske unije revidiraju Pakt o stabilnosti i rasti, koji zahtijeva da zemlje eurozone ograniče proračunski manjak i javni dug. Umjesto toga, trebali bi usvojiti Pakt o stabilnosti i dobrobiti, koji će obvezati sve razine vlasti i upravljanja da će osigurati dostojanstven život svim ljudima unutar planetarnih granica.

Dok se neki gospodarski sektori, poput proizvodnje fosilnih goriva, oružja i oglašavanja koje promiče neodgovornu potrošnju, postupno moraju ugasiti, moramo poticati druge, poput učinkovitog korištenja energije i drugih resursa, obnovljivih izvora energije, ugljično neutralnog transporta i ekološke, ugljično neutralne poljoprivrede.

Moramo staviti veći naglasak na neplaćeni rad, posebice radu skrbi, i adekvatno vrednovati profesije koje su se tijekom krize pokazale ključnima. Radnici iz destruktivnih industrija trebaju proći obuku za nove tipove poslova koji su regenerativni i čistiji, čime se osigurava pravedna tranzicija. Moramo smanjiti radno vrijeme i uvesti sheme za podjelu rada, te omogućiti rad od kuće ili na daljinu za ona zanimanja i oblike rada za koje nije potrebno fizičko prisustvo zaposlenika na radnom mjestu..

2) Organizirati društvo oko pružanja nužnih dobara i usluga, te smanjiti ekološko i društveno neodgovornu potrošnju.

Iako trebamo smanjiti rasipnu potrošnju energije i resursa, osnovne ljudske potrebe poput prava na hranu, čistu pitku vodu, čistu energiju, smještaj, zdravlje, obrazovanje i kulturu moraju se osigurati za sve putem univerzalnih osnovnih usluga ili programa autonomnog dodatka, kao što su besplatan javni prijevoz, javni vrtić, udžbenici i školske potrepštine, đачki i studentski domovi, domovi za starije osobe, dugotrajna skrb u zajednici, besplatan ulaz u muzeje, galerije, kazališta, kina i druge kulturne institucije, dostupne sportske i rekreacijske aktivnosti itd.

Kako bi se to postiglo, potrebno je uspostaviti novi porezni režim koji će odražavati socijalnu i ekološku dimenziju ostvarenog bogatstva kroz progresivno oporezivanje dohotka i bogatstva, uključujući oporezivanje nekretnina i financijske imovine, te dosljednim ekološkim porezima i poticajima. Nadalje, minimalni i maksimalni prihodi moraju se demokratski definirati i uvesti. Višak ostvarenog bogatstva treba preraspodijeliti kako bi se osigurale pristojne mirovine i kvalitetne javne usluge, posebno dugotrajna skrb u zajednici, i pristup javnim dobrima, posebno prikladnom smještaju za sve generacije. Javno i privatno financiranje treba aktivirati za razvoj društveno i okolišno odgovornih tehnologija koje koriste energiju iz obnovljivih izvora (vjetar, solarna i geotermalna).

3) Demokratizirati društvo i reformirati institucionalni okvir za upravljanje zajedničkim dobrima (*the commons*).

To znači omogućiti svim ljudima da sudjeluju u odlukama koje utječu na njihov život. Preciznije, znači više participacije marginaliziranih grupa, kao i uključivanje ekofeminističkih principa u politiku i ekonomski sustav. Sa masovnim pokretom za klimatsku pravdu, mladi su postali i ključni politički akteri suvremenog društva. Da bi im se omogućilo da u potpunosti ostvaruju svoja prava, mladi trebaju biti uključeni u konzultacije o oblikovanju vlastite budućnosti i suradnji mladih u svim društvenim i političkim procesima.

Moć globalnih korporacija i financijskog sektora moraju se drastično smanjiti demokratskim vlasništvom i nadzorom. Sektori koji se odnose na osnovne potrebe poput energije, hrane, stanovanja, zdravlja, obrazovanja i kulture trebaju biti isključeni iz tržišne logike i profitabilnosti. Treba poticati gospodarske aktivnosti temeljene na suradnji, poput radničkih zadruga i neprofitne ekonomije dijeljenja. U onim regijama koje će biti posebno pogođene tranzicijom u ugljično neutralno društvo, kao što su Šaleška i Zasavska regija, moramo održati demokratske konzultacije u kojim će sudjelovati svi sudionici i ljudi koji žive u tim regijama kako bi postavili temelje budućnosti u svojim zajednicama.

Zbog teško poljuljanog povjerenja u institucije predstavničke demokracije, upravljanje zajedničkim dobrima, tj. gospodarenje kulturnim i prirodnim resursima (zrak, voda, tlo), trebaju preuzeti institucije u kojima se predstavnici i predstavnice pučanstva biraju žrijebom. Te institucije moraju djelovati otvoreno, transparentno i isključivo u interesu javnosti i okoliša, a njihove odluke su obvezujuće za zakonodavnu i izvršnu vlast na svim razinama vlasti.

4) Preoblikovati obrazovni sustav kako bi podržao socijalnu, ekonomsku i ekološku preobrazbu suvremenog društva.

Postojeći obrazovni sustav koji je u velikoj mjeri dizajniran da zadovolji potrebe tržišta, potrebno je radikalno preobraziti kako bi podstakao djecu i mlade da kritički ispituju postojeće strukture i uvjerenja, te da primijenjuju načela dostatnosti u svom svakodnevnom životu. Pedagoški proces se također treba temeljiti na iskustvenom učenju i treba ga provoditi što je više moguće izvan učionica i u prirodnom okruženju. Postizanje osnovne ekološke pismenosti svih skupina stanovništva mora biti jedan od ciljeva obrazovanja.

Kulturne aktivnosti, umjetnost i zanat moraju biti potpuno integrirani u proces učenja na svim razinama obrazovanja i u svim fazama života. Iskustvo stečeno kontinuiranim kulturnim, umjetničkim i zanatskim djelatnostima oslobodit će kreativni potencijal svakog pojedinca i jedinice i potaknuti ih da napuste kulturu neodgovornog konzumerizma. U brizi za druge i okoliš, moramo njegovati kulturu koja promiče javnu raskoš i privatnu dostatnost (*public luxury – private sufficiency*).

5) Temeljiti političke i ekonomske sustave na načelu solidarnosti.

Redistribucija i pravda – transnacionalna, intersekcionalna, međugeneracijska i međurazredna – moraju biti temelj za pomirenje sadašnjih i budućih generacija, društvenih skupina unutar zemalja te zemalja globalnog juga i sjevera. Globalni sjever pogotovo mora okončati trenutne oblike iskorištavanja i platiti reparacije za povijesne nepravde. Klimatska pravda mora biti princip koji vodi brzu društveno-ekološku preobrazbu.

Dok god imamo ekonomski sustav koji ovisi o rastu, recesija će biti pogubna. Ono što svijetu treba umjesto toga je Odrast – planirano ali prilagodljivo, održivo i pravedno smanjivanje ekonomije koje vodi u budućnost u kojoj s manje možemo živjeti pristojno. Trenutna je kriza za mnoge brutalna i najteže pogađa najugroženije, ali daje nam i priliku za kolektivno promišljanje. Može nas natjerati da shvatimo što je zaista važno i ukazala je na bezbrojne potencijale na kojima treba graditi. Odrast, kao pokret i koncept, razmišlja o tim pitanjima već više od desetljeća i nudi dosljedan i sveobuhvatan okvir za ponovno promišljanje društva na temelju drugih vrijednosti, kao što su održivost, solidarnost, pravednost, konvijalnost, direktna demokracija i uživanje u životu.

Pridružite nam se u ovim raspravama i podijelite svoje ideje prilikom globalnog dana odrasta koji obilježavamo 6. lipnja. Možete nam poslati svoje ideje putem elektroničke pošte na adresu odrast.slovenija@gmail.com.

Izgradimo zajedno promišljeni i oslobađajući izlaz iz ovisnosti o rastu!

Solidarno,